Iulia Mărgărit

ÎN JURUL UNOR ETIMOLOGII

În cele ce urmează, prezentăm câțiva termeni pe care i-am discutat în lucrări anterioare fie din punctul de vedere al originii, fie al semantismului. Întrucât propunerile şi ipotezele avansate atunci au fost parțial sau integral contestate, reluăm discutarea acestora, îmbogățind argumentația cu fapte noi, unele dintre ele chiar sugerate. De la caz la caz, reafirmăm aceeaşi părere sau, dimpotrivă, acceptăm amendamentele care se impun, reformulând punctul nostru de vedere.

ATIMÁNĂ

În termenul *atimană*, cules în perioada interbelică din localitatea Dumurlujeni, fostul județ Soroca (v. Coman, Gl., 8/70), „cuvânt de ocară cu sens neprecizat”, ilustrat printr-un citat corespunzător (*Sări-ți-ar ochii, **atimană**, să-ți saie!*), am identificat o formă coruptă a împrumutului neoslav (rus, ucrainean) *атаман*, la nivelul graiurilor din Basarabia (ISE, 29). Dar, după Andrei Avram, CIE, 18 „este greu de admis din motive de ordin semantic că *atimană* provine din *ataman* care înseamnă «căpitan de cazaci» şi «şef al unei echipe de pescari»” (după DEX). În ceea ce ne priveşte, am presupus că respectiva conotație s-a conturat în vocabularul dialectal, pe baza unor fapte aparținând istoriei şi, totodată, memoriei colective, ca şi în cazul altor etnonime (*poleac, muscal, hantătar*), folosite în scopuri similare. Am avut în vedere incursiunile (private), nu neapărat războaie, pentru jefuirea localnicilor, operate de către (foşti) ostaşi, de multe ori cazaci, sub conducerea unei căpetenii, apelată de către ei înşişi: *ataman*. Cuvântul străin a fost preluat cu aproximație de către vorbitori, prin colportaj, pentru semnificația specială, „conducător al unor răufăcători”, fără să-i incomodeze accepția de bază sau cealaltă „şef al unei echipe de pescari”, consemnate în DEX (pentru româna standard), căci, în plan dialectal, lucrurile s-au petrecut cu mult înainte de sistematizarea sensurilor în amintitul dicționar. Situația descrisă de noi se confirmă în surse diverse. În *Dicționar rus-român*, I–II, de Gheorghe Bolocan şi Tatiana Nicolescu, 1959, s.v. *ataman* întâlnim *атаман разбойников* „căpetenia bandiților”, iar s.v. *разбойник* 1. „tâlhar, bandit, hoț de drumul mare”; *атаман разбойников* „cap de bandă de tâlhari, de jefuitori”. De asemenea, condiția specială a localităților situate la margine de țară, pe malul Nistrului, a dus la proliferarea a tot felul de legende, menționate uneori în scrierile literare. O citățm pe cea mai la îndemână, pentru noi, în momentul de față: „Tata era de felul lui din Slobozia, un sat de răzeşi de pe malul Nistrului, aşezat la vreo cincisprezece verste mai sus de Soroca. Nu țin minte ori că mi s-a povestit, ori că am citit undeva că satele de

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

răzeşi de pe malul Nistrului au fost întemeiate de Ştefan cel Mare, cu oşteni arţăgoşi şi iuţi la încăierare, pentru ca, dacă turcii ori tătarii vor trece Nistrul, să se poată descurca până va veni oastea domnească" (I. Druţă, *Scrieri*, I, Chişinău, 1999, 12). În afară de turci, tătari, treceau Nistrul şi cazacii. Aceştia „recrutaţi la început (secolul al XVI-lea) din elemente nemulţumite de regimul moscovit, se organizează mai târziu, sub influenţa tătărească, în oştiri de călăreţi temuţi şi la noi [...] pentru incursiunile lor sălbatice: «Timuş, feciorul lui Hmil Hatmanul, cu 8000 de cazaci, într-ales, trec pe la Soroca Nistrul»" (Miron Costin, *Letopiseţ*, I, 305/9 (v. DA s.v. *cazac*). Deformarea *ataman* > *atimană* am explicat-o prin atracţia cuvântului *animală*, cu o frecvenţă deosebită în partea locului (cf. „Guvernanta ...mânca ca [sic!] *o animală* foarte femetoasă" – *Aglaia*, Roman anonim din secolul XIX, Chişinău, 1996), mai ales în formule injurioase şi în imprecaţii.

Tot acolo, în aceeaşi provincie, în etapa actuală, *ataman* este folosit, evident, pe un alt palier lingvistic şi cu o conotaţie pozitivă: „şef, conducător, în general", ca o dovadă a circulaţiei şi a permanenţei: „Datorită comportamentului excepţional faţă de colegii de grupă, în scurt timp, Ion a fost numit, în cadrul şcolii, termenului «ataman», nume ce-a rămas în amintirea celor care au absolvit şcoala menţionată [...]. Anume, el era iniţiatorul şi apoi conducătorul permanent al mai multor activităţi obşteşti" („Literatura şi arta", nr. 5/3101, 3 februarie 2005). Aşadar, prin contextul social-istoric de evoluţie a Basarabiei, statutul împrumutului slav discutat reprezintă un caz particular, incomparabil, neraportabil la alte provincii româneşti. Populaţia din zonă, neştiutoare de carte şi necunoscătoare a limbilor rusă şi/sau ucraineană, până la 1918, probabil, nu a întâmpinat dificultăţi în atribuirea conotaţiei negative unui cuvânt care chiar în limba de origine însemna şi „răufăcător". Andrei Avram consideră că *atimană* nu poate fi despărţit de *natimală* „namilă, matahală, arătare" (sinonim cu *natimă*), cu varianta *natimană* (v. DLR s.v.), atestată în sudul Moldovei (Tecuci) şi explicată de Iorgu Iordan (v. SCL, XIV, 1963, nr. 1, p. 13, nota 3), prin asimilaţie [m] – [l] > [m] – [n] sau prin schimbare de sufix (*natimală*, la rândul lui, e considerat în DLR rezultatul unei contaminaţii între *natimă* şi *matahală*, iar sub *natimă*, rămas cu „etim. nec.", se face doar trimiterea „cf. *anatemă*").

După Domnia Sa (CIE, 19), „legătura dintre *atimană* şi *natimală* (în sensul că prima este o variantă a celeilalte) lasă nelămurită problema dispariţiei lui [n] iniţial. E însă mai uşor de admis că *animală* (cu [a] iniţial) a provocat o modificare formală a lui *natimală* sau a lui *natimană* (la *atimană* ajungându-se, deci, de la una dintre aceste forme), decât că acelaşi *animală* (tot un termen de ocară) a exercitat o influenţă asupra lui *ataman* cu care nu avea nimic în comun sub aspect semantic". Ceva tot aveau, ambele deţinând însuşirea „agresor, în raport cu omul", iar pentru descendenţa *atimană* < *natimană* ar trebui să pretindem atestarea ultimului termen în nordul Basarabiei, pe malul Nistrului, de unde a fost cules *atimană* în perioada imediat următoare unificării provinciei cu ţara. Pentru deformarea unui termen nu credem că există impedimente, când e vorba de caracterul oral al preluării acestuia,

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

după cum nu vedem de ce filiația *atimană* < *natimană* se motivează semantic. Ar fi mai potrivit calificativul cu semnificația „matahală, namilă", mai ales atunci când fizicul adresantului nu corespunde în chip flagrant (acesta fiind, uneori, un copil), decât cel semnificând „hoț, bandit, tâlhar?" (nu mai potrivit, dar mai întrebuințat!). Cât privește preluarea împrumutului în limbajul specializat al injuriilor, aceasta a avut loc firesc, așa după cum firesc întrebăm, atunci când suntem depășiți în neacceptarea unei situații „Ce, ești tătar?"

BADÍE, ÎN BADÍE

Termenul anunțat, extras dintr-un text dialectal din Vrancea și înregistrat în Gl. Munt., l-am discutat în PED, 22–24. Pe baza înregistrării amintite și a unor atestări din texte folclorice, constant în aceleași structuri: *papuci în badii; ~ îmbadii; ciuboțele în badei*, precum și a informației din ȘIO, 34, *badie* „cutie", am încercat explicarea cuvântului sub aspect semantic. Întrucât datele din toate sursele prezentau o anumită „convergență", secvența *papuci în badii* ni s-a părut plauzibilă. Cât privește construcția din textul dialectal, cea mai recentă atestare a cuvântului, aceasta ne-a trezit interesul și, am interpretat-o cu sprijinul ȘIO. Am presupus, deci, că, la origine (cf. *papuci în badii*), ar fi fost vorba despre un anumit tip de încălțăminte fină, ambalată corespunzător „în cutie". De la însușirea fundamentală a unor astfel de încălțări (comode și ușoare) am apreciat că *în badie*, p. ext., ar fi dobândit înțelesul „comod, ușor, lejer până la neglijență", sprijinindu-ne și pe semantismul degajat.

Față de interpretarea de mai sus, Andrei Avram are mai multe obiecții. Cele dintâi, destul de ample, privind transcrierea fonetică a secvenței, revin autoarei transcriptoare din colectivul de la TDM II, volum din care am preluat citatul *tale-quale*. Acceptând sintagma izolată de către dialectolog, am considerat „până la convingere că avem a face cu un substantiv, termen component al locuțiunii adverbiale și adjectivale *în badie*" (Avram, *op. cit.*, 20), De fapt, ar putea exista altă modalitate de interpretare a construcției într-o asemenea grafie? După Domnia Sa „nu este convingătoare identificarea unei locuțiuni *în badie*, iar dacă s-ar admite, totuși, că această locuțiune există, ar fi greu de imaginat o evoluție de la sensul «cutie» (folosită ca ambalaj pentru «un articol de lux» [...]) al presupusului *badie* la sensurile «comod» și «neglijent» al presupusei locuțiuni *în badie*". În ceea ce privește amintita modificare semantică, nu este atât de greu de imaginat, de vreme ce am și făcut-o, pe baza textului dialectal, unde subiectul povestește despre iminența unei ploi cu furtună pentru care nu era îmbrăcat corespunzător: până atunci vremea fusese frumoasă, neprevestind schimbări: *Într-o dimineață, mă duc eu cu boii* [...] *Am stat cu ei până pă la unsprezece* [...] *Da' eu am plecat așa* ***lejer****, era vară, pân luna iunie, cald, frumos, în pantof,* ***în badie****-așa,* ***lejer****, pantofu descheiat, numa-n cămașă, în pantalon-așa. Pe la ora unsprezece ... începe a tuna*

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

ş-a trăzni. Acolo mai erau nişte băieţi ... care ... aveau balozaide d-astea de ploaie, [eu] *eram complet* ***lejer*** *... zic „mă băieţi, aveţi grijă şi de boii mei, eu mă duc acasă că vine ploaia*" (TDM II, 321, pct. 721, Andreiaşu de Jos, Vrancea).

Privitor la textul narațiunii, nu cred că am înțeles altceva decât a vrut să spună informatorul: în esență, era îmbrăcat uşor, ca de vară, în concordanță cu vremea frumoasă de până atunci. Pentru că mergea într-o poiană, la păscut boii, ținuta avea câteva elemente de comoditate: în cămaşă (fără alte haine), pantofii fără şireturi legate (sau absente complet). Deoarece subliniază repetat „lejer", ca atribut al ținutei, am dedus că ar putea fi semantismul construcției *în badie-aşa*. Urmărind succesiunea secvențelor din expunere, ni s-a părut firesc să acordăm o atenție mărită acestora şi să interpretăm organizarea neîntâmplătoare: *am plecat ... lejer, în pantof,* ***în badie****-aşa, pantofu descheiat*.

Corelând sintagma *papuci în badii (~ badie)* cu semantismul atribuit acesteia „uşor, comod", înțelegem că şi povestitorul a avut în vedere acest tip de încălțăminte, fără dificultăți la utilizare (*pantofu descheiat ...* sugerând apropierea funcțională de *papuci*?). Apoi, verificând caietul de anchetă al localității respective (Andreiaşul de Jos), în dreptul construcției *în badie* am găsit răspunsul obținut la întrebarea directă [Ce înseamnă „în badie"?] „descheiat la haine, şi ... pantofi; lejer, ca după gagici". Prin urmare, o astfel de ținută trebuia să asigure purtătorului o anume comoditate şi îndemânare, condiția fiind satisfăcută de îmbrăcăminte şi încălțări uşoare. Ținem să precizăm faptul că în interpretarea controversatului termen am plecat de la accepția atribuită acestuia în vocabularul dialectal, pe baza unor supoziții şi deducții, pentru că însăşi preluarea cuvântului s-a făcut deductiv, sub aspect semantic.

Versiunea lui Andrei Avram este cu totul alta. Fără să pună la îndoială proveniența termenului (din turcă), ci forma şi înțelesul, Domnia Sa pleacă de la „poziția" lui B. P. Hasdeu în interpretarea împrumutului, aşa cum a procedat şi DA, introducând adjectivul, în grafia *îmbadiu*, în corpusul de termeni.

Regretăm că nu am valorificat acest punct de vedere semnalat nouă, deja, de Grigore Brâncuş 2003, 224, chiar dacă am fi rămas pe terenul aceloraşi „nisipuri mişcătoare". Însuşi Hasdeu îşi pune întrebarea dacă, în realitate, n-ar fi vorba de o structură *îmbadiu, ~-ie*, dezmembrată pe terenul limbii române, el însuşi lăsând problema deschisă. Până în prezent, nu se ştie etimonul termenului discutat (*badie*) şi nici originea certă a acestui etimon. În chip firesc, nu se poate stabili reflexul românesc al unui presupus împrumut neidentificat. Singurele dovezi: structurile din producțiile folclorice şi recenta înregistrare din textul dialectal. În conformitate cu acestea reproducem varianta interpretativă a lui Andrei Avram, CIE, 24: „În ce priveşte sensul acestui adjectiv o ipoteză plauzibilă ni se pare a fi următoarea; *îmbadiu* a însemnat inițial «(deosebit de) frumos», sens deductibil din contextele cuvântului în producțiile folclorice, dar a ajuns să aibă sensul atestat în textul dialectal din Vrancea, după opinia noastră nu «comod», ci în legătură cu numele

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

unor obiecte de încălțăminte (sau de îmbrăcăminte) «de slabă calitate, în stare proastă», printr-un proces de degradare semantică (cf. *serai* «palat», dar, prin Moldova, şi «grajd»)". Corelând amendamentele propuse cu informațiile din TDM II, constatăm o anumită inadvertență: povestitorul nu putea fi îmbrăcat, foarte frumos, fiindcă nu plecase într-o acțiune de agrement, ci cu boii la păscut. Din acelaşi motiv, se înțelege, aspectul „haine (obiecte) de proastă calitate" nu prezintă relevanță pentru circumstanța dată, dar, care haine, dac-ar fi fost aşa, erau potrivite pentru locul şi îndeletnicirea din ziua respectivă, purtătorul lor neavând motive să se plângă. În schimb şi-a prezentat autocritic ținuta, necorespunzătoare, de altfel, nu prin calitatea proastă, ci prin neadecvare la surprinzătoarea înrăutățire a vremii.

Atribuirea accepției „frumos" presupusului adjectiv, nu concordă cu textul şi nici nu rezultă din narațiunea citată. Probabil este vorba de modificări operate în forma şi semantismul fostului element neologic la preluare în vocabularul dialectal, proces pentru care prezenta suficiente condiții. Mai întâi structura *îmbadiu*, oferă posibilitatea identificării şi, în consecință, a separării unei prepoziții (*în* > *îm*: cf. *crop* < *încrop* < *uncrop*: (v. Gl. Munt. s.v.; Mărgărit, PED, 50), dacă aceasta reprezintă, cu adevărat, varianta originară. Apoi semnificația ține de capacitatea interpretativă a vorbitorilor, în cazul oralității şi al corportajului de termeni noi. Revelatoare sunt, în acest sens, punctele de vedere ale unor autori de glosare, pe care, în PED, le-am considerat colaterale. Astfel, în Coman, Gl., 8/72, întâlnim *badii* s.f. pl. în expr. *merge numai* ***în badii*** „cu aroganță, după plac" împreună cu derutanta sugestie „cf. a merge *în dodii*" (v. distanța considerabilă dintre *în dodii* şi *în badii!*, suprimată, probabil, prin paronimie). Pe o poziție similară, Ion Ionică, autorul glosarului aferent volumului Amzulescu, *Balada*, pe baza versurilor „***Papuci în badii*** / *Aduşi din Indii*", a interpretat semantic sau a acceptat interpretarea anterioară pentru termenul „cheie" al discuției: *badii* s.f., pl. (*în* ~) „după plac". Adăugăm că cititorul fusese avertizat în privința unor dificultăți inerente glosarului dialectal: „Atunci când explicațiile din dicționare sau contextul nu sunt suficiente, am făcut mențiunea «probabil» la începutul explicației date. În câteva cazuri sensurile au rămas neprecizate: pentru orientarea cititorului, în aceste situații am dat contextul" (*id. ibid.*, 448). Neînscriindu-se în niciuna dintre situațiile descrise, *în badie* figurează cu glosa „după plac". Prin urmare, 1. „cu aroganță, după plac", eventual „a merge în dodii"; 2. „după plac"; 3. „comod, uşor, până la neglijență"; 4. „frumos, dar, prin degradare, de proastă calitate" – tot atâtea înțelesuri presupuse pentru un misterios împrumut (oriental), rămas deocamdată obscur. Nu ştim pe ce anume s-au sprijinit glosările celorlalți autori. În ceea ce ne priveşte, am plecat de la textul dialectal pe baza căruia am făcut considerațiile de mai sus.

DOHÓRNIȚĂ

Termenul a fost discutat, mai întâi, de Emil Vrabie într-o notă etimologică, publicată în RRL, XVIII, 1973, 5, p. 518. Semantismul acestuia definit corect „récipient destiné à contenir le goudron à lubrifier les rouages ou à oindre les

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

chaussures", în varianta românească inclusă în ERS, 42, dintr-o regretabilă scăpare, apare modificat în „păcură pentru uns osiile roţilor". La mijloc este vorba, evident, de omisiunea unei părţi a sintagmei [vas cu ...], neamendată în timp util. Explicaţia etimologică a termenului este însă reprodusă în mod consecvent: „trebuie să fie o creaţie lexicală românească, un rezultat al contaminării dintre reg. *dohotniţă* şi [...] *duhoare* «miros urât», cu atât mai mult cu cât *dohotniţă* are 2 variante cu *u* în silaba protonică" (ERS, 42).

Într-o intervenţie din PED, 59 găseam insuficient de motivată „ipoteza contaminaţiei între *dohotniţă* şi *duhoare* [...], chiar dacă vasul cu substanţa în cauză exală un miros urât". În schimb, propuneam posibilitatea unei modificări fonetice, respectiv anticiparea consoanei [r] în izolarea *dohoniţă cu păcură*, posibilă prin faptul că *dohoniţă*, s-a infiltrat în graiurile munteneşti prin colonişti moldoveni. Elemente lexicale specifice Moldovei au fost semnalate în Ialomiţa (Paul Lăzărescu, *Arii lexicale în nord-estul Munteniei*, în FD, IX, 1975, 121–143), ţinut în care a fost atestat *dihorniţă* în Gl. Munt. / pct. 837, 843, 847, 852, precum şi în zona limitrofă Călăraşi / pct. 828, 862, 864, punctul cel mai apropiat de Milcov fiind 755 din Buzău. Andrei Avram, CIE, 54 respinge „ipoteza anticipării unui [r] din al treilea în primul cuvânt al secvenţei, cu o trecere peste cinci silabe".

Domnia Sa (*id., ibid.*) reia explicaţia plecând de la „constatarea că grupul consonantic [tn] face parte dintre cele neagreate de limba română (el se numără printre grupurile biconsonantice cu frecvenţa cea mai scăzută; v. Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*, [Bucureşti], 1968, 64). Apărut prin ataşarea sufixului *-niţă* la numele lubrifiantului, *dohot*, grupul a fost uneori tolerat, probabil, mai ales acolo unde derivatul coexistă cu baza, ceea ce, se înţelege, nu se întâmplă acolo unde *dohotului* i se spune *păcură*, dar, alteori, a suferit o transformare care a constat fie în simpla eliminare a primului element, fie în înlocuirea lui [t] cu altă consoană. Printr-o astfel de înlocuire, de la *dohotniţă* s-a ajuns la *dohorniţă*, cu un grup consonantic banal şi foarte frecvent". La acestea adăugăm observaţia că modificarea, datorită neagreării, nu ni se pare suficient de convingătoare, nu sub aspectul sunetului substituit [tn] > [rn], din următoarele considerente:

– *dohotniţă*, ca derivat creat în graiurile moldoveneşti, pe baza unui împrumut din ucraineană, a pătruns în aria sudică pe cale orală. De aceea, nu excludem posibilitatea preluării, de la bun început, în variantă simplificată, prin neperceperea grupului consonantic [tn] (moldovenii cunoscând produsul şi denumirea – *dohot* – nu ar fi suprimat sunetul terminal la joncţiunea cu formantul). Presupunând că *dohoniţă* ar constitui un potenţial punct de pornire, ulterior, prin asimilare vocalică regresivă [o] – [i] > [i] – [i], a dezvoltat varianta *dihoniţă*.

– complet neînţeles, *dohoniţă* a necesitat un determinant pentru decriptare. Astfel a apărut compusul *dohoniţa (dihoniţa) cu păcură*, funcţional cel puţin în perioada de familiarizare cu termenul. Prin repetabilitate, între membrii acestuia s-a

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

creat o anumită coeziune, în interiorul unității lexicale multimembre apărând posibilitatea unor modificări. Anticiparea vibrantei [r] de la determinant către determinat, prin depăşirea celor cinci silabe-distanță, se explică tocmai prin cadrul delimitat al compusului, favorizând mutații interne (cf. în acelaşi sens în Gl. Munt. *ulii şi ereții* > *ulii şi ereii*, prin modificarea silabei a cincea, e adevărat răspunzând exigențelor unei formule rimate).

– *dohonița (dihonița) cu păcură* mai întâi o ipoteză de lucru, a fost confirmată de textele dialectale: Înregistrarea structurii propuse de noi, chiar în Ialomița, dar şi în alte ținuturi, nu poate fi întâmplătoare: *După ce s-a înserat bine, flăcăii încep să facă luminație pân sat, leagă de cumpăna fântânii câte o* ***dihoniță cu păcură****, îi dau foc ca dihonița astfel aprinsă să rămâie în aer* (Tonea, Ialomița în *Şez.*, I, 40). *După ce s-a sfârşit masa uncropului, nuntaşii ies afară, caută un par înalt, îl bat în mijlocul ogrăzii, spânzură în vârf o* ***dihoniță cu păcură****, o aprind şi dă o lumină dă luminează tot satul* (Elena Sevastos, *Nunta la români*, 1889, 331).

– atestarea stadiului simplificat al grupului consonantic, exclusiv, în structura compusului ne determină să presupunem producerea accidentului fonetic în limitele acestuia.

– Prin urmare, considerăm că modificarea cauzată de neagrearea grupului [tn], evidentă în multe alte situații, în acest caz, prin neatestarea termenului integral (*dohotniță*) în graiurile munteneşti, nu poate fi luată în discuție.

GOLIŞÉL

Pentru adjectivul menționat, înregistrat de către Romulus Todoran (Vâlcele, 71–72) [despre pui] „fără pene, golaş”; [despre oameni] „fără haine, dezbrăcat”, considerat „derivat de la *gol*, cu suf. *-işel*” (*id., ibid.*), în ISE, 102 am propus alte soluții: fie recunoaşterea suf. *-icel*, realizat în varianta fonetică locală, fie suprasufixarea derivatului *golaş* > *golăşel*, cu pl. *golăşei*, în cazul căruia am presupus un accident fonetic: *golişei*, formă de la care s-ar fi putut reconstitui singularul în discuție (cf. J. Byck şi Al. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL, I, 1933, p. 14–57). Exemplul utilizat, *golicel*, din Argeş (v. Gl. Argeş, 108) după Andrei Avram, CIE, 67 „nu poate fi invocat în sprijinul etimologiei *golişel* < *gol* + suf. *-icel*”, apreciind, de altfel, că nu poate fi admisă niciuna dintre propunerile noastre: Domnia Sa se pronunță „în favoarea etimologiei date de Romulus Todoran, în sprijinul căreia vine şi constatarea că acelaşi sufix, *-işel* apare în cuvântul *blidişel* „«blid mic, farfurioară»” (MAT. DIALECT., I, 56). Pe de o parte, considerăm că *blidişel* reprezintă reflexul dialectal pentru *blidicel*, derivat cu formantul identificat de noi, pe de altă parte, *-işel* nu a fost înregistrat ca afix autonom de Pascu, *Sufixe* sau de Tudose, *Derivarea*. Referitor la identitatea particulei, în Pascu, *op. cit.*, 147 întâlnim următoarea observație: „Din *băloşel* < *băloşi* față de *bălos, flocoşel* < *flocoşi – flocos, frumuşel* < *frumoşi – frumos* s-a extras - *şel* cu care s-a derivat

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

gavanoşel < *gavanos* „borcan”. Ultimul derivat citat, la analiză, relevă formantul *-el*, astfel încât, cel puţin pe baza cazurilor citate, identitatea sufixului *-işel* rămâne discutabilă. Considerând că acesta nu este un argument suficient, întrucât cei doi autori nu au identificat chiar toate sufixele existente în româna populară şi în graiuri, am apelat la D. I. Dintre derivatele întâlnite: *cocişel, blidişel, doichişel, ocheşel*, pentru discuţia de faţă, interesează exclusiv *blidişel* (*doichişel* nu a fost identificat). În aceeaşi sursă am reţinut derivatele în *-icel*: *albicel, vădicel, căldicel, scundicel, verdicel, crudicel, molicel, gălbinicel, plinicel, lemnicel, domnicel, pumnicel, scăunicel, bunicel, măricel, răricel, tăricel, mândricel, codricel, firicel, lăticel* etc.

În sensul punctului de vedere formulat mai sus, în FC, 101, găsim un element de sprijin: la explicarea antroponimului Simion Gâtişel se face menţiunea „cu pronunţarea moale, moldovenească, a lui *ĉ* < gât”.

GOLOPÁN

Într-un articol din LR, LIV, 2005, nr. 1–4, p. 85–91, precum şi în volumul ISE, 102, am prezentat etimologia termenilor *golopan, golopăni, golopănit*, identificaţi, exclusiv, în glosare dialectale (Ciauşanu, *Vâlcea* şi Ciauşanu, Gl.), realizate pe bază de material cules din Oltenia. Dintre lexemele menţionate numai două sunt cuvinte-titlu, respectiv *golopan* (Ciauşanu, *Vâlcea*, 164) şi *golopănit* (*idem.*, Gl., 28/178). Verbul se întâlneşte indirect, în cuprinsul aceleiaşi lucrări (Ciauşanu, Gl., 31/181), în fragmentele ilustrative şi în formulările autorului, care, prin mijlocirea acestuia, explică alte cuvinte. Astfel, *golopăni* „a sărăci cu totul, de-a binelea” apare în Gl., 31/181 s.v. *ispravă 2.*, în glosarea şi ilustrarea expresiei *de toată isprava*: ***M-am golopănit de toată isprava*** *„am rămas numai în piele, sunt* ***gol ca napul****”* [subl. n. – IM]. Definiţia formulată exprimă nuditatea absolută, urmare a pauperizării depline (cf. *am rămas în piele*, cu referire la fiinţa umană, iar prin raportare la lumea vegetală şi la elementele acesteia: *nap*, de pildă, legumă remarcabilă prin suprafaţa netedă, fără asperităţi, aidoma epidermei umane, în condiţii de expunere totală, *gol ca napul*). Prezenţa adjectivului *gol* în secvenţa citată, precum şi în altele similare, ne-a întărit convingerea referitoare, pe de o parte, la frecvenţa expresiei, pe de altă parte, la semantismul explicitat de către autor, în mod constant, pe baza unei succesiuni de expresii sinonime, tocmai pentru a sugera superlativul absolut al nudităţii ca emblemă a sărăciei la cota cea mai înaltă. Astfel, în Ciauşanu, *Vâlcea*, 3/153 s.v. *tiuliuliuc* găsim următoarea glosare: „*e* numai *în piele, e* ***gol ca napul, gol puşcă (pistol)***, ***gol*** *de i se văd oasele,* ***gol ca deştul***. Reluarea expresiei comparative *gol ca napul* în intervenţiile autorului atrage atenţia şi am presupus o relaţie nu chiar întâmplătoare între secvenţa amintită şi termenii identificaţi (*golopan, golopăni, golopănit*). În diverse surse, apare în variante a căror organizare exprimă aceeaşi idee de bază, chiar prin neincluderea adjectivului *gol*: nuditatea ca simbol al paupertăţii (pauperizării) depline: *ca napul*

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

„gol (cu desăvârşire)”: *Cred că nu-ți prea vine, / Să te duci* ***ca napul****, / Cum venişi la mine* (Theodor D. Speranția, *Anecdote populare*, I, 1892, 49). *E îmbrăcat* ***ca un nap*** */ Din călcâie pân la cap!* (Anton Pann, *Culegere de proverburi* sau *Povestea vorbei*. De prin lume adunate şi iarăşi la lume date, 1852, 133). Pentru *gol ca napul*, am presupus şi o variantă formală creată prin suprimarea adverbului comparativ, poate sub influența organizărilor similare: *gol puşcă, gol pistol*, pentru că limitarea construcției la doi membri conferă acesteia o anumită percutanță: *gol nap*. Sursele lexicografice confirmă varianta: DA s.v. *gol*; MDA s.v. *nap 2*.; TDRG, CADE s.v. *nap* 1.; DM, DEX; *Dicționar de expresii şi locuțiuni românești* de Vasile Breban, Gheorghe Bulgăr, Doina Grecu, Ileana Iliescu, Grigore Rusu, Aurelia Stan, 1969, 250; *Dicționar de expresii şi locuțiuni* de Gabriela Duda, Aglaie Gugui, Janina Woicicki, 1985 s.v. *nap*.

În cazul reorganizării comparației prin scurtare, am avut în vedere o anumită evoluție şi, implicit, consecințele acesteia. Ca urmare a rostirii alerte, nediferențiate, am presupus că, s-a ivit posibilitatea aglutinării componentelor (*golnap*), şi a declanşării unei metateze, la nivelul compusului rezultat. Prin propagarea vocalei [o], acesta ar fi putut deveni *golopan*, virtuala bază derivativă pentru verbul *golopăni*.

Față de încercarea de mai sus, Andrei Avram, CIE, 68–70, consideră că „este însă greu de crezut că *nap* a putut să devină **pan*, pierzându-se astfel unul dintre cele două elemente care justifică sensurile expresiei *gol nap*”. Subliniem că observația nu este tocmai exactă, deoarece ipoteza avea în vedere compusul rezultat prin sudură, în limitele căruia ar fi putut avea loc modificarea *golnap* > *golpan*, în afara acestuia neprezentând interes pentru caz. În rest, Andrei Avram urmează în demonstrație un alt traseu care ni se pare convingător până la un punct: „dacă din această expresie (sudată) s-ar fi format un adjectiv în *-an*, el ar fi fost **golnăpan*, iar [ă] din această formă ar fi putut să fie înlocuit cu [o], prin asimilare, nu prin propagare (evident, fiind vorba de un alt corp fonetic!), dar de ce ulterior ar fi putut dispărea primul [n] din **golnopan*?” (*ibid.*). În opinia noastră, dispariția consoanei nazale s-ar putea explica prin disimilare totală, datorată analogiei cu termenul pe care îl concurează (*golan*) şi după modelul căruia ar fi apărut de la baza *golnap*. Relația sinonimică dintre cei doi termeni rezultă din asocierea lor: *E* ***golopan****, e un* ***golan,*** *e* ***gol puşcă****, e numai cu trențături (trențuici) pe el* (Ciauşanu, Gl., 66/216). Prin urmare, subscriem la posibilitatea derivării compusului *golnap*, sub impulsul analogiei cu *golan*, ambele derivate fiind analizabile în baze identice până la un punct (cf. ***gol*** */* ***gol****nap*) şi acelaşi formant *-an*. Redimensionarea derivatului analogic prin disimilarea totală a nazalei **golăpan* < **golnăpan* s-ar fi desăvârşit prin acomodarea vocală/labială, proces care ar putea explica, la rigoare, termenul *golopan*.

Am propus ipoteza creării interne a adjectivului, pentru că l-am întâlnit în contexte explicative, favorizante apariției, în formulări personale din lucrările

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

amintite (Ciauşanu, *Vâlcea*; Ciauşanu, Gl.), echivalat cu expresii de largă răspândire, construite constant pe baza adjectivului *gol*, care, într-un anume fel, au precipitat procesul de conturare a noului termen. Menționăm în acest sens articolul privitor la expresia *cu oasele goale* „**gol puşcă**, **gol de tot**, **golopan, gol mei**, cum l-a făcut mă-sa” (Ciauşanu, *Vâlcea*, 185 s.v. *os*), sau la adjectivul *golopan* „sărac, **golan, gol puşcă**, lipit, lipit pământului [...] **gol mei**” (*ibid.*, 164 s.v.) ori la adjectivul *golopănit* „**gol puşcă, gol pistol**” (*idem.*, Gl., 28/177 s.v.) sau expresia *e tiuliuliuc* „e numai în piele, **gol ca napul, gol puşcă (pistol)**, **gol** de i se văd oasele, **gol ca deştul**” (*ibid.*, 63/215 s.v. *tiuliuliuc*), ori dintr-o altă expresie *a nu se ține treanța pe el* (pe cineva) „e **golopan**, e un **golan**, e **gol puşcă**, e numai cu trențături (trențuici) pe el” (*ibid.*, 66/216 s.v. *treanță*). După cum se poate observa, în toate textele figurează lexemul *gol*, de sine stătător sau implicat în construcții. Să fie cu totul întâmplătoare prezența acestuia, precum şi relația cu *golopan*? Selectarea amintitelor construcții de către autor are la bază criteriul expresivității, cu atât mai mult cu cât asocierile respective cu obiecte sau plante resping, ca mod de prezentare sau stare firească, îmbrăcămintea. Examinarea oricărei definiții relevă o anumită intenție a autorului prin gradualizarea enumerării, pentru a sugera, pe baza reluării intensive, nuditatea deplină a unui individ, ajuns în această situație, evidentă, prin imposibilitatea de a-şi procura haine şi de a se înfățişa semenilor: 1. *gol puşcă*. 2. *gol de tot* (neavând nimic pentru a se acoperi). 3. altfel spus: *golopan*. 4. adică, *gol mei* echivalând cu absurditatea de a-şi imagina cineva boabele respective altfel decât aşa cum au fost recoltate din inflorescență, şi, pentru a nu exista niciun dubiu: [gol] *cum l-a făcut mă-sa*. Tocmai pentru a exprima superlativul absolut al golătății (cf. I. Creangă „sănătate de la golătate!”) a fost invocată şi expresia *gol nap*. Din acest motiv prezența expresiei, precum şi a adjectivului determinat, ne-a orientat atenția către posibilitatea fuzionării şi creării unui nou cuvânt sub impulsul şi atracția analogică a termenului preexistent, descinzând de la aceeaşi bază derivativă: *golan*. Ideea dominantă în toate explicațiile auctoriale „fără veşminte, neacoperit (suficient?, total?)”, exprimată în reluări succesive, în comparațiile metaforice, evocă, cum am mai spus, absența hainelor sau suplinirea jalnică a acestora. De la o asemenea înfățişare s-a conturat un sens subsecvent „respingător, dezagreabil prin modul de prezentare”. Glosarea verbului *agonisi 2.* „a nu se îngriji de sine, a se înfățişa rău, **golopan**” (Ciauşanu, Gl., 3/153 s.v.) sau a expresiei *nici mucii să nu dai* (pe cineva) „cu aspect urât, **golopan**, orbețos” (cf. *orbete* „cerşetor”) sprijină, după părerea noastră, corelarea *gol (nap) / golopan*. Lărgirea familiei de cuvinte: *golopelniț, ~-ă* „gol, dezbrăcat” (Lexic reg., II, 14 – Argeş), creat, probabil, prin schimbarea de sufix, precum şi dezvoltarea unei accepții compatibile cu statutul persoanelor aflate în imposibilitatea de a se îmbrăca decent: „lacom la mâncare”, în chip firesc astfel de persoane fiind şi flămânde, probează poziția termenului în vocabularul dialectal.

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

Totodată, atestarea semantismului 1. „lacom la mâncare”. 2. „gol, îmbrăcat prost” în fostul raion Gura Jiului (Lexic reg, I, 41) demonstrează evoluția şi îmbogățirea de sens a termenului, prin reordonare.

Pentru toate aceste fapte ni s-a părut etimologia internă o cale posibilă de creare a termenului discutat.

După Andrei Avram, CIE, 68 „la originea lui *golopan* se află însă un substantiv în al cărui sens este prezent un element care ne trimite la *gol* «care nu conține nimic, deşert pe dinăuntru». Este vorba despre *golop*, înregistrat în DA sub forma de plural *golopi* (cu varianta *gulupi*) «prune de toamnă (fără sâmburi)» (în Mehedinți) şi «prune coapte înainte de timp, în urma unei boli (în Banat)». Întrucât, cum reiese din cele relatate de Iulia Mărgărit, *golopan* şi cuvintele înrudite sunt cunoscute în Argeş şi mai ales în Oltenia, este de presupus că amândouă aceste cuvinte au ca punct de plecare un cuvânt sârbesc [...]. Este posibil să se stabilească o legătură între *golop* şi sb. *goloput* «în pielea goală, dezbrăcat, complet, spân» (v. Tomici, DSR). În ipoteza că primul cuvânt provine din cel de al doilea (accentuarea sb. *goloput* pe silaba a doua a putut favoriza, eventual, preluarea lui sub forma *[golopu], interpretată ca articulată), trebuie să se admită că a avut loc şi o schimbare semantică: «*gol* (lipsit de ceva) pe dinafară» > «*gol* (lipsit de ceva) în interior»”.

Apreciind că „nu putem spune în ce mod au evoluat lucrurile ulterior”, Andrei Avram nu exclude „posibilitatea ca cele două accepții ale lui *gol* să fi coexistat, la un moment dat în sensul lui *golop*; de altfel [...], chiar *golopan* are un sens «lacom la mâncare» care se leagă de «*gol* în opoziție cu *plin*», nu cu «*gol* în opoziție cu *îmbrăcat*»”.

Concluzia lui Andrei Avram ar fi trebuit să închidă discuția, cazul de față trecând între etimologiile rezolvate: „oricum, derivării lui *golopan* din *golop* nu i se poate opune niciun contraargument de ordin semantic. Cât despre aspectul formal al problemei este uşor de constatat că explicația propusă de noi nu întâmpină nicio dificultate. Considerăm deci, bazându-ne pe faptele examinate mai sus, că *golopan* nu provine din **golnap*, ci din *golop*” (*ibid.*, 69).

Şi totuşi, dacă avem în vedere faptul că expresivitatea constituie o tendință constantă a vorbirii populare, atunci elementul de sprijin în construirea unei comparații metaforice ar trebui să satisfacă criteriul menționat. Termenul *golopan* „individ *gol* pe dinafară (şi pe dinăuntru)” să fi fost creat de la *golop* „prună chircită”? Forța de sugestie a acestei baze să fi motivat derivarea? Apoi ca ordine a conturării sensurilor, mai întâi, ar trebui să apară acelea referitoare la exterior, la ceea ce se vede. Chiar şi ceea ce nu se vede „*gol* pe dinăuntru”, se deduce din manifestarea exterioară „lacom la mâncare”. Să fi fost atât de izbitoare similitudinea între micul fruct în stare de normalitate (dar prin depreciere?) şi individul flămând, încât prin mijlocirea formantului *-an* să rezulte un termen care să exprime sugestiv acest lucru, denumind integral „individul flămând şi

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

dezbrăcat”? Pe urmă, rămâne totuşi neclar de ce anume „prunele de toamnă (fără sâmburi)” sau „prunele coapte înainte de termen datorită unei boli” au fost denumite cu împrumutul din limba sârbă *goloput* cu sensul de bază „în pielea goală, dezbrăcat complet; spân”, întrucât *golop* defineşte în limba română, exclusiv, tipul de prune amintite. Preluarea denumirii *goloput* „în pielea goală …” pentru o altă realitate (recte, vegetală) pe terenul limbii române ridică anumite întrebări, în mai mare măsură decât modificarea *goloput* > *golopu*.

Acceptând conexiunea dintre lumea vegetală şi fiinţa umană, atunci când nu ridică probleme (cf. *pipernici* cu o capacitate expresivă deasupra oricărei discuţii când, în anumite condiţii, *omul* este corelat nici mai mult, nici mai puţin decât cu un *bob de piper*), nu înţelegem de ce în alte împrejurări, din alte motive, individul *pauper* până la nuditate şi chiar şi flămând să fie raportat la *pruna bolnavă* ... sau poate s-a întâmplat aşa, iar Ciauşanu a practicat în glosarele sale un fel de etimologie populară, asociind consecvent *golopan* cu *gol* (*puşcă, pistol, ca degetul, ca napul* etc. ...). În fond, toate asocierile enumerate sugerează incompatibilitatea dintre determinat şi îmbrăcăminte, iar corelarea cu *leguma* excelează în expresivitate. Forma acesteia sferică, precum şi suprafaţa de netezime impecabil-alunecoasă resping orice posibilitate de asociere cu vreun fel de vestimentaţie.

Ca localizare, în absenţa altor atestări (confirmarea din Bărbuţ, *Dicţ. Olt.*, nu prezintă suficientă relevanţă, dat fiind modul de realizare al respectivului „dicţionar” prin valorificarea lucrărilor anterioare), am presupus ca zonă de cristalizare a cuvântului: Vâlcea. Pentru ţinutul respectiv *golopan* a fost înregistrat cu familia lexicală *golopăni, golopănit*. Ulterior, *Lexic reg.*, I, 41 confirmă *golopan* în sudul Olteniei, iar *Lexic reg.*, II, 14 atestă *golopelniţ* în fosta regiune Argeş, unde figurau şi raioanele Vâlcea şi Drăgăşani din Oltenia, de unde a fost înregistrat termenul.

Pentru *golopi* DA, SDLR indică aria de răspândire Banat şi Mehedinţi, Vâlcea rămânând în afara acestor indicaţii. Ciauşanu, Gl. 29/179 a înregistrat *gurlup, ~-i* „prune care au fost atinse de *exoascus pruni*”, termen înregistrat şi în *Lexic reg.*, I, 36 pentru fostul raion Gura Jiului, unde a fost atestat şi adjectivul *golopan*. Cel puţin pentru Vâlcea şi pentru sudul Olteniei au fost atestate lexemele *gurlup, golopan*. Ar putea ele reprezenta stadii de evoluţie diferite ale aceluiaşi cuvânt? Rămâne de aflat.

PLEÁNDĂ

Cuvântul-titlu, întâlnit de noi într-o creaţie folclorică şi tratat în ISE, 148–149, constituie un exemplu tipic pentru „capcanele” unor astfel de texte, în general, cunoscute pentru caracterul lor insidios. În consecinţă, menţionăm circumstanţele care, pe de o parte, au înlesnit eroarea, iar, de altă parte, au favorizat descoperirea unei duble greşeli: prin antrenarea culegătorului şi/sau transcriptorului de folclor, precum şi a cercetătorului în încercarea de a identifica cuvântul inedit. Atitudinea

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

necircumspectă față de termenii obscuri, dați la iveală de culegerile de folclor şi de glosarele corespunzătoare, se motivează prin minicontextele fără vicii gramaticale, sugerând verosimilitatea complexului sonor. Spre luare-aminte, textul-capcană suna aşa: ***Pleand**-ntâia ce-şi robeară? / Tot junei însurăței! / **Pleand**-a doua ce-şi robeară? / Fete mari cu bani pe cap!* (FOM, V, 32/99). Termenul în discuție fiind, până la un punct, recognoscibil (cf. *plean* înv.„pradă") şi întâlnindu-se în limba veche în reluări sinonimice *Să o-ntoarcă Domnul din **plean** şi din **pradă**!* Dosoftei, *Psaltire* 41/11), am presupus o potențială contaminație. Dar nu a fost aşa!

Andrei Avram, CIE, 113, îndoindu-se de autenticitatea lexemului oferit de textul popular şi sesizând, enumerarea (neîntâmplătoare) a construcțiilor adverbiale, a procedat la reconstituirea necesară prin asamblarea secvențelor repartizate arbitrar, din neatenția sau inabilitatea culegătorului: *plean d-a-ntâia ... / plean de-a doua!*, numeralul *întâia* fiind atestat ca adverb „mai înainte" în limba veche (v. DA s.v. 1.).

Recunoscând justețea interpretării, remarcăm, totodată, spre consolare, partea pozitivă a unei soluții eronate, un prim imbold pentru drumul spre adevăr.

STRÚJĂ, STRUJÁNĂ, STRIJEÁ

Cuvântul *strujană*, preluat din CV, III, 1951, nr. 3–4, p. 47 l-am interpretat (ISE, 162–163) ca augmentativ de la *strijea*. Ulterior, Andrei Avram, CIE, 136–137, a făcut demonstrația că termenul nu există şi că e vorba de o eroare tipografică, prin confuzia [u] / [n], respectiv *strujană*, în loc de *strujauă*. Recunoaştem că Domnia Sa are dreptate, cu atât mai mult cu cât termenul în discuție, din CV, apare, în varianta reală: *strujeauă*, în lucrarea aceluiaşi autor (Teaha, Crişul Negru, 268). Cât priveşte *strujă*, îl considerasem regresiv de la *strujană* (ISE 162–163), bizuindu-ne şi pe înregistrarea din DLR (s.v. *strujă*).

Şi în cazul acestui termen, Andrei Avram a identificat o preluare eronată, chiar şi în DLR, prin ignorarea accentului, fiind vorba, în realitate, de [strujắ], ca rostire dialectală pentru [strujȩá]. Remarcăm corectitudinea observației, dar ne disociem în cazul originii cuvântului *strujeá* pe care o susține: *struji* + suf. *-ea*, împărtăşind punctul de vedere afirmat mai întâi de Romulus Todoran, Vâlcele, 67/95. Soluția ni se pare inacceptabilă, combinația dintre o temă verbală şi un sufix nominal, propriu, de altfel, Transilvaniei (Tudose, *Derivarea*, 35), părându-ni-se forțată. În ceea ce ne priveşte, rămânem la aceeaşi părere: *strujea* „descinde", mijlocit, de la *scrijea*, nu prin modificarea grupului consonantic de la început [scr] > [str], ci prin raportarea primitivului de origine slavonă (cf. *скрижалъ*) la verbul *struji*. Sensul de bază al termenului *strujea* nu s-ar fi putut cristaliza prin calitatea „deverbal de la *struji*", al cărui semantism „a strivi, a curăța, a smulge, a ciopli, a da la strung" rămâne totuşi departe de acela „felie de pâine", obținut printr-o acțiune diferită, prin comparație cu cele enumerate. Presupunem că *scrijea*, prin corelare cu *struji*, a cunoscut, mai întâi, modificarea formală *strijea*, simultan cu

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

dobândirea unei conotaţii metaforice referitoare la dimensiunea bucăţii (feliei) de pâine, cât mai reduse, egală cu o aşchie (ca la strung!). Credem că nu întâmplător noul complex sonor *strijea* îl regăsim, exclusiv, pentru semantismul „felie (de pâine)" (v. şi ALR SN, IV, h. 1067 / pct. 310, Crişana). Un argument suplimentar în remodelarea *strijea* > *strujea* „felie de ..." îl constituie faptul că tocmai această variantă în forma de plural *strijele*, în variaţie liberă cu *scrijele* am întâlnit-o de curând în graiurile româneşti din sud-estul Ungariei (TD - Ung., Glosar s.v.).

În NALR - Cr. II, h. 403 „tranche", spaţiul cartografic este reprezentat de termenii *scrijea, scrijeauă* şi *strujea, strujeauă*, repartizaţi aproape uniform în partea superioară, respectiv inferioară a provinciei, cu foarte puţine puncte cu notaţiile *felie* şi *dărab*. Răspândirea elementelor menţionate ni se pare semnificativă pentru descendenţa *strujea* < *scrijea*. Totodată menţionăm că în indicele volumului figurează *scrijeană* şi *strujeană*, ambele de negăsit pe harta indicată. Posibilitatea de repetare a aceleiaşi erori din partea autorilor sau a cartografului rămâne, totuşi, un fapt diagnostic.

ULICÁRIŢ

Într-o notă mai amplă din ISE, 191, am considerat că *ulicariţ* descinde de la *ulicarniţ* prin pierderea consoanei nazale, iar *ulicarniţ*, la rândul lui, a rezultat din *uliţarnic*, prin metateză, despărţindu-ne, în acest fel, de DLR: *uliţă* + suf. *-areţ*.

Andrei Avram, CIE, 152 nu împărtăşeşte punctul de vedere afirmat de noi, întrucât „o astfel de pierdere ar fi un fenomen fonetic neobişnuit în contextul dat. După părerea noastră, în *ulicariţ*, var. a lui *ulicareţ* este prezent sufixul *-areţ*, aşa încât etimologia din DLR este corectă în prima parte a ei (s-ar fi putut adăuga, probabil, după *ulicarniţ* < *uliţarnic*), pe când în *ulicarniţ*, sufixul este *-arnic*".

Obiecţiile noastre sunt următoarele: în *ulicareţ* nu „este prezent sufixul *-areţ*", el este numai identificabil, termenul nefiind analizabil prin particula derivativă respectivă decât dacă acceptăm ipoteza disimilării parţiale: *uliţareţ* > *ulicareţ* pentru care ne lipseşte răspunsul „de ce rezultatul acesteia este neapărat [c]?"; apoi, în favoarea *ulicariţ* > *ulicarniţ* de neadmis „ca fenomen fonetic neobişnuit" invocăm cel puţin două situaţii similare: unele derivate sinonime, calificative pentru „oaie care totdeauna umblă pe marginea turmei": *aripariţă* (ALRR - Munt. şi Dobr., V, chest. 2388 / pct. 737) şi *ariparniţă* (*ibid.* / pct. 685, 686, 737, 891); altele, denumiri pentru „vas mic cu nisip foarte fin pentru presărat peste o hârtie proaspăt scrisă spre a se usca cerneala": *nisipariţă* şi *nisiparniţă* (v. DLR s.v.). Dată fiind posibilitatea stabilirii unui anumit paralelism, atunci, pentru derivatul cu unul dintre afixele menţionate, se poate crea dubletul inexistent. În acest fel am interpretat modificarea *ulicarniţ* > *ulicariţ*, în sensul posibilităţii de modificare a formanţilor.

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALRR - Munt. şi Dobr.	=	*Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, I–II, de Teofil Teaha, Mihai Conţiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1996.
Amzulescu, *Balada*	=	(Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice. Colecţia Naţională de Folclor). Al. I. Amzulescu, *Balada familială*, Tipologie şi corpus de texte poetice, Editura Academiei Române, 1983.
BL	=	„Bulletin linguistique", Bucureşti, 1933–1948.
Brâncuş 2003	=	Grigore Brâncuşi, recenzie la Iulia Mărgărit, PED, în LR, LII, 2003, nr. 4, p. 222–223.
CADE	=	I. - Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. – Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", [1926–1931].
Ciauşanu, Gl.	=	G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea*. Bucureşti, Imprim. naţională, 1931. (Academia Română. Memoriile Secţiunii literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).
Ciauşanu, *Vâlcea*	=	G. F. Ciauşanu, G. Fira şi C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi*, cu un glosar, Bucureşti, Cultura Naţională, 1928.
CIE	=	Andrei Avram, *Comentarii şi ipoteze etimologiec*, 2007.
Coman, Gl.	=	Petre Coman, *Glosar dialectal*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeria Naţională, 1939 (Academia Română, *Memoriile secţiunii literare*, seria III, Tom IX, Mem 5).
CV	=	„Cum vorbim". Revistă pentru studiu şi explicarea limbii: Bucureşti, anul I (1949) şi urm.
DA	=	Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DEX	=	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Dicţionar explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1986.
DI	=	*Dicţionar invers*, Institutul de lingvistică din Bucureşti, 1957.
DLR	=	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.
DM	=	*Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.
ERS	=	Emil Vrabie, *Etimologii româneşti şi străine*, 2001.
FC	=	*Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Coordonator: Magdalena Popescu-Marin, 2007.
Gl. Argeş	=	D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, 1967.
Gl. Munt.	=	*Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, 1999.
HEM	=	B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor. Tomul I–III, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, Tom I–II: 1887, Tom III: 1893.
ISE	=	Iulia Mărgărit, *Ipoteze şi sugestii etimologice*, 2005.
Lexic. reg.	=	*Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreţia Mareş, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)

LR	=	„Limba română”, Bucureşti, 1952 şi urm.
MAT. DIALECT. I	=	*Materiale şi cercetări dialectale*, [vol.] I [Bucureşti, 1960] (Academia Republicii Populare Române. Filiala Cluj. Institutul de Lingvistică).
MDA	=	Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan-Al. Rosetti; *Micul Dicţionar Academic*, vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, Bucureşti, UE.
NALR - Cr.	=	*Noul atlas lingvistic român. Crişana*, vol. I–II, de Ionel Stan, Dorin Uriţescu, Bucureşti, 1996–2003.
Pamfile, *Jocuri*	=	T. Pamfile, *Jocuri de copii*, vol. I, 1906, vol. II, 1907.
Pascu, *Sufixele*	=	Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1916.
PED	=	Iulia Mărgărit, *Probleme de etimologie dialectală*, 2002.
SCL	=	„Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, 1950 şi urm.
SDLR	=	August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*. Ediţiunea întâia, Iaşi, 1939.
Şez.	=	*Şezătoarea*. Revistă pentru literatură şi tradiţii populare, Fălticeni. Anul I, 1892 şi urm.
ŞIO I - $II_{1–2}$	=	Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*. I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*. Bucureşti, Socec, 1900.
TDM, II	=	*Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1975.
TDRG	=	H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1895–1925.
TD - Ung.	=	Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri româneşti din Ungaria*, Texte dialectale şi glosar, 2005.
Teaha, *Crişul Negru*	=	Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti.
Todoran, *Vâlcele*	=	Romulus Todoran, *Graiul din Vâlcele (raionul Turda)*, în MAT. DIALECT. I, p. 29–104.
Tudose, *Derivarea*	=	Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, 1978.

AUTOUR DE QUELQUES ÉTYMOLOGIES

(Résumé)

L’auteur discute du point de vue étymologique quelques mots dialectaux déjà presentés, qui ont été contestés. La discussion est enrichie par de nouveaux arguments et des points de vue réaffirmés ou, quelquefois, réformulés.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A622 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:08 UTC)